

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД КРИЗОВОГО СТАНУ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У статті проаналізовано волонтерський рух в аспекті активізації громадянського суспільства в Україні. Волонтерство стало невід'ємною частиною глибоких змін в соціальній структурі українського суспільства, які почали відбуватись після останніх подій на Майдані. Зазначено, що даною проблематикою займались такі вітчизняні та іноземні науковці, як: Є. Головаха, Н. Паніна, І. Юрченко, а також С. Маккарлі та інші. Доведено, що дослідження особливостей активізації волонтерського руху в сучасній Україні потребує детального вивчення, а також розгляду даного питання в контексті соціології соціальних змін.

Ключові слова: волонтерський рух; громадянське суспільство; соціальні зміни; Україна; соціальна структура; інституціоналізація.

Постановка проблеми. Сучасний стан, який має панувати в українському суспільстві визначається особливостями функціонування і взаємодії трьох підсистем: правової держави, ринкової економіки та громадянського суспільства. Звичайно до цих підсистем на даний момент, як би не прикро було говорити, потрібно включати і загальнонаціональні інтереси та суверенітет нашої держави.

Оцінюючи перспективи розвитку ініціативної індивідуальної та колективної активності в Україні, Є. Головаха та Н. Паніна наголошують на необхідності нових ґрунтовних досліджень інституціоналізації суспільних процесів у цій галузі: «Перспектива переходу українського суспільства до внутрішньо несуперечливої інституціональної системи пов'язана з можливістю розвитку так званої «неінституціональної політики», ґрунтованої на активності самодіяльних соціальних рухів та організацій, які сприяють освоєнню неінституціонального простору і формуванню соціального капіталу і нових форм демократичної правової, політичної, економічної й духовної культури» [1, с. 195].

Звичайно стан в якому перебуває Україна, кидає виклик всьому громадянському суспільству на дієздатність на консолідацію. Саме в даному випадку, як показує практика, величезну роль відіграє громадський сектор який представлений саме волонтерським рухом. Адже, як завжди кризовий стан завжди приводить до виникнення нових ідей, активізації певних не надто помітних неприбуткових організацій, а також вихід на поверхню всіх латентних проблем, які вже довгий час крились глибоко в соціальній структурі, несформованого українського суспільства. Тому, саме волонтерський рух в Україні на даний

момент пробудив націю та, точніше кажучи, став індикатором кардинальних трансформацій в соціальній структурі українського суспільства.

Можна говорити про те, що волонтерський рух виник на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які почали надавати допомогу усім, хто її потребував. Але більш впевнено варто зазначити про виникнення феномену волонтерства вже з середини XIX століття. Саме 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху в світі. В цей період світової історії Жан Анрі Дюнан, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створення Червоного Хреста – організації, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим [2, с. 5]. Якщо провести паралель зі словами Дюнана в середині XIX століття, то можна сказати, що значна активізація волонтерського руху в Україні була спричинена саме тими ж наслідками кривавого військового конфлікту на Сході України. Доречі, принципами, сформульованими Анрі Дюраном, керуються і досі волонтерські організації усього світу.

Звичайно, XX століття більшість дослідників виділяють, як най бурхливішу віху в розвитку волонтерського руху. У Європі після закінчення першої світової війни з'явилися люди, готові надавати допомогу постраждалим у війні. Саме у цей час були створені перші волонтерські організації. На сьогодні засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою у Парижі. Наприкінці XX ст. особливе місце волонтерської діяльності в процесі суспільного розвитку було офіційно визнано міжнародним співтовариством.

За останнє десятиріччя тема волонтерства неодноразово обговорювалось на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН і залишається актуальним питанням порядку денного у досягненні «Цілей Розвитку Тисячоліття» [3, с. 527].

Як зазначає український соціолог Ірина Юрченко: «Волонтерство є суспільно-корисною безоплатною діяльністю, яка є чинником формування духовних, морально-етичних, культурних, суспільно-політичних та економічних цінностей і може набувати будь-яких форм від традиційних інститутів обопільної допомоги до мобілізованої суспільно-корисної праці під час криз або стихійного лиха, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху міжнародного масштабу» [4, с. 86]. З таким поясненням поняття «волонтерство» важко не погодитись, адже на практиці ми можемо спостерігати те, що волонтерський рух зачіпляє практично всі сфери життя суспільства і в значно розвинених країнах світу, його мобілізація в кризових ситуаціях відбувається ментально. Хоча, варто віддати належне вітчизняному волонтерському руху, який у важкий для країни час, максимально консолідувався та мобілізував власні сили та ресурси, попри велику кількість, як бюрократичних так і ментальних перешкод, які завжди поставали перед громадським сектором у сфері волонтерства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематикою волонтерського руху, в соціологічному контексті займались такі відомі науковці, як Дж. Девіс Сміт, М.Харріс, К.Рочестер, Р.Хедлі, С. Елліс, К.Кемпбел та ін. Крім того, волонтерство як соціальний феномен вивчали такі вітчизняні науковці, як Р.Вайнола, А.Капська, Н.Комарова, О.Безпалько, О.Карпенко, І.Зверева, Г.Лактіонова. Однак, зазначені дослідження ґрунтуються переважно на узагальненнях досвіду практичної реалізації волонтерських проектів у галузі соціальної роботи з їх детальним, часто поетапним, описом. Тому оцінюючи рівень розробленості проблематики щодо волонтерської діяльності і волонтерського руху в Україні, варто вказати на відсутність комплексних соціологічних досліджень у даній галузі.

Виклад основного матеріалу. Зокрема, волонтерство – це спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій [5, с. 287].

Волонтерський рух в Україні, як соціальне явище було закріплене після проголошення Україною незалежності і відтоді набуло ряду характерних цьому явищу ознак, які сприяють його становленню у якості соціального інституту та соціального руху. Беручи до уваги те, що волонтерська

діяльність є проявом добровільної допомоги, її історичні форми відображаються у розгляді чотирьох типів соціальної підтримки, в основі яких лежать: сім'я, громада, державні структури та громадські об'єднання. Згідно цього, можна прослідкувати розвиток зазначених історично-культурних типів соціальної підтримки від общинно-родових форм часів Київської Русі до громадських ініціатив у сучасному українському суспільстві.

Зокрема, дослідники волонтерства вважають, що воно існуватиме до тих пір, поки: державні структури будуть неспроможні задовольняти соціальні потреби громадян, існуватимуть категорії людей, які потребують допомоги, і тих, хто готовий цю допомогу надати, будуть наявні методологічні та практичні розробки у галузі волонтерства [6, с. 157]. Становлення і динамічний розвиток волонтерського руху в Україні на сучасному етапі відбувається за рахунок внутрішніх (відродження традицій добровільної допомоги) і зовнішніх ресурсів (привнесені з-за кордонів нашої держави основи інституту міжнародного волонтерства). Крім того ця динаміка спровокована загальнонаціональним кризовим станом, в якому опинилось українське суспільство внаслідок різних структурних трансформацій.

Важливо розуміти, що в реаліях соціальної нестабільності українського суспільства потреба в добровільчій праці загострилася. Для її розв'язання зусиль і фінансових вкладень держави стає замало, тому соціальні державні служби й організації потребують допомоги населення, готового на безкорисну працю. Основною метою волонтерської роботи є зниження соціальної напруги в соціумі через безкорисне надання соціально значимих послуг на місцевому, національному чи міжнаціональному рівнях [4, с. 120]. Саме ця робота зараз конче необхідна українському народові, щоб зберегти власну суверенність та, нарешті, розбудити самосвідомість та самоідентичність українського суспільства.

На початку грудня 2014 року, відома соціологічна та маркетингова компанія «GfK Ukraine» провела дослідження стану волонтерського руху в Україні. Результати змусили нагадати іншим дослідникам про те, що волонтерський рух в Україні на даний момент чи не найпотужніша сила, яка присутня в секторі громадянського суспільства, діяльність якої потребує детального та більш глибокого дослідження.

Згідно висновків дослідження, яке провела компанія GfK Ukraine, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62 % визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року (Рис. 1.), 85 % вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру (Рис. 2.), а 81 % схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства (Рис. 3.) [7].

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ МОГЛІ БУЛИ ЗМІНИ МИНУЛОГО РОКУ ВІНТЕРСЬКОГО РІВНЯ УЧАСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ?

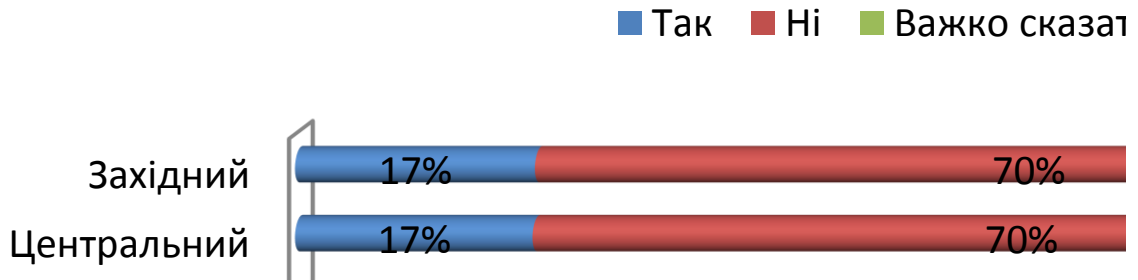

Рис. 1.

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ ДОПОМАГАЄ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЗМІЦНЕННЮ МИРУ В УКРАЇНІ?

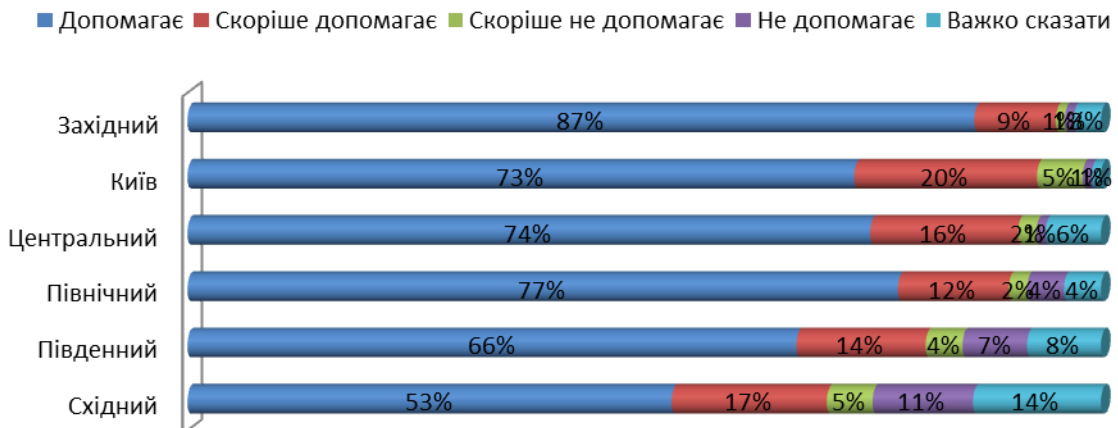

Рис. 2.

ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ Є ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ОБОВ'ЯЗКОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЧАСТИНОЮ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА?

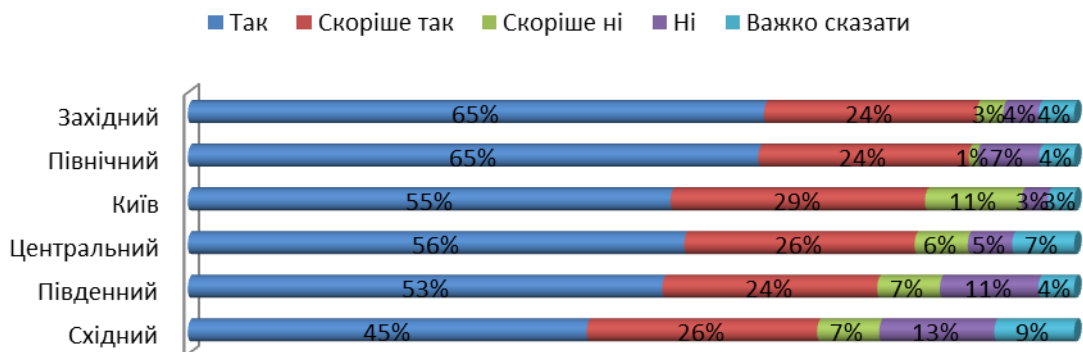

Рис. 3.

Такі дані можуть свідчити лише про те, що волонтерський рух в Україні став невід'ємною частиною глибоких соціальних змін в структурі українського суспільства.

Ніл Вокер, Координатор системи ООН в Україні, відзначив, що волонтерства є важливим явищем, яке допомагає вирішувати важливі соціальні та економічні проблеми. Зокрема, пан Вокер зазначив: «Волонтерство – це більше, ніж просто внесок однієї людини. Основоволожні цінності волонтерської роботи мають вирішальне значення для розвитку України та побудови її майбутнього. Політична воля сама по собі не є достатньою підставою для трансформації: люди повинні також брати в цьому участь задля здійснення змін. Ефективне законодавство є дуже важливим для забезпечення розвитку волонтерства...».

Тому, як ми раніше зазначали, бюрократична система та недосконале законодавство у секторі громадянського суспільства встановлюють певні перепони для діяльності волонтерів. Але кризовий стан який охопив всі сфери життєдіяльності українського суспільства, змушує волонтерський

рух розширюватись та ставати однією з рушійних сил в процесі глибоких соціальних змін українського суспільства.

Висновки. Отже, проаналізувавши процес виникнення та становлення волонтерства в основі трансформаційних перетворень в соціальній структурі суспільства, потрібно зазначити, що на сучасному етапі розвитку України є вкрай необхідним розширення можливостей дослідження такого соціального явища – як волонтерський рух. Адже цей вид діяльності виник як відповідь на поклик суспільства про допомогу, особливо це яскраво продемонстровано на прикладі затяжної кризи в Україні. Дослідникам у сфері волонтерства важливо використовувати різні підходи до вивчення цього явища, адже ще багато сторін цього типу соціальної діяльності залишаються недослідженими. Одним із подальших напрямів аналізу розглянутої в статті проблематики є висвітлення питання стосовно того, які ресурси має у своєму розпорядженні волонтерство як форма організації громадянського суспільства, як ці ресурси задіяні та яка ефективність їх використання. Це стане метою нашої подальшої роботи в окресленій тематиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юрченко І.В. Динаміка суспільно-політичної активності населення України // Соціальні виміри суспільства. Випуск 8 / Ірина Юрченко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2005. – С. 188 – 202.
2. Пам'ятка користувачу «Волонтерський рух в Україні та Європі» Укладачі: І. Фатафутдінова – гол. бібліотекар ЦЕЗІ ОУНБ ім.І.Франка М. Карп'юк – бібліотекар ЦЕЗІ ОУНБ ім. І.Франка. – Івано-Франківськ, – 2012.
3. Юрченко І.В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні / І.В.Юрченко // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні: наукові доповіді і повідомлення IV Всеукраїнської соціологічної конференції, 21 трав. 2004 р., Київ / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України. За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К., 2004. – С. 526 – 529.
4. Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства : пер. з англ. О. Винничук / С. Маккарлі, Р. Лінч. – К. : Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. – 160 с.
5. Авуєва І. Соціальний портрет членів соціальних рухів, громадських організацій та політичних партій // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.Ворони, д.с.н. М.Шульги/ Ірина Авуєва. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – С. 283 – 291.
6. Авуєва І. Інституціоналізація соціальних рухів / І.В.Авуєва // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства: наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції, 18 квітня 2003 р., Київ / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України. За ред. М.О.Шульги, В.М.Ворони. – К., 2003. – С. 156 – 158.
7. Дані взяті із опублікованого звіту компанії GfK Ukraine проведеного соціологічного дослідження на тему «Волонтерський рух в Україні» Режим доступу: http://www.gfk.com/ua/news-and-events/press-room/press-releases/pages/pr_volunteer_day_2014.aspx

М. Б. Козачук,

*Черноморський державний університет
імені Петра Могили, г. Николаев, Україна*

ВОЛОНТЕРСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В УКРАИНЕ В ПЕРИОД КРИЗИСНОГО СОСТОЯНИЯ: СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В статье проанализировано волонтерское движение в аспекте активизации гражданского общества в Украине. Волонтерство стало неотъемлемой частью глубоких изменений в социальной структуре украинского общества, которые начали происходить после последних событий на Майдане. Указано, что данной проблематикой занимались такие отечественные и иностранные ученые, как: Е. Головаха, Н. Панина, И. Юрченко, а также С. Маккарли и другие. Доказано, что исследование особен-

ностей активизации волонтерского движения в современной Украине требует детального изучения, а также рассмотрения данного вопроса в контексте социологии социальных изменений.

Ключевые слова: волонтерское движение; гражданское общество; социальные изменения; Украина; социальная структура; институционализация.

М. В. Козачук,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

VOLUNTEER MOVEMENT IN UKRAINE DURING THE CRISIS SITUATION: SOCIOLOGICAL DIMENSION

In the article the volunteer movement in terms of activation of civil society in Ukraine. Volunteering has become an integral part of the profound changes in the social structure of Ukrainian society, which began to happen after the recent events on the Maidan. Indicated that the subject matter concerned are engaged in native and foreign scientists as E. Golovakha, N. Panin, I. Yurchenko, and S. Makkarli and others. It is proved that the study features activation volunteer movement in modern Ukraine needs to detailed study and consideration of this issue in the context of the sociology of social change.

Key words: *volunteer movement; civil society; social change; Ukraine; social structure; institutionalization.*

Рецензенти: *Мейжис І. А., д. пед. н., професор;*

Коробов В. К., к. соц. н., доцент.

© Козачук М. Б., 2015

Дата надходження статті до редколегії 10.03.2015